

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Иззатуллозода Алихон Саидкул дар мавзуи «Чудокунии кислотаҳои органикӣ ва лактонҳо аз таркиби газнаи духонагӣ (*Urtica Dioica L.*)» аз рӯйи ихтисоси 02.00.03 – Химияи органикӣ ш. Душанбе, 2025. – 6 с.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Рисола ба шиносномаи ихтисоси 02.00.03 – Химияи органикӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи бандҳои зерин тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад:

Мувофиқи банди 1. Омӯзиши сохт ва хосиятҳои пайвастаҳои органикӣ бо истифодаи усулҳои химиявӣ, физикӣ-химиявӣ, физикии таҳқиқот ва ҳисобҳои назариявӣ. – боби 2.3.;

Мувофиқи банди 2. Омӯзиши қобилияти реаксионӣ ва механизмҳои реаксияҳои пайвастаҳои органикӣ. Таъсифи назариявии вобастагӣҳои байни сохт, хосият, қобилияти реаксионии пайвастаҳои органикӣ ва пайвастаҳои табиӣ. – бобҳои 1.2. ва 2.3.;

Мувофиқи банди 3. Кашфи моддаҳои нави органикӣ, реаксияҳои нави пайвастаҳои органикӣ, усулҳои таҳқиқ, экстраксия ва чудокунии моддаҳои органикӣ аз объектҳои табиӣ. – боби 2.3.;

Мувофиқи банди 6. Фитохимия ва чудокунии моддаҳои органикӣ аз объектҳои табиӣ. – бобҳои 1.2 ва 2.3.

Мубраммии мавзуи таҳқиқот. Яке аз вазифаҳои асосие, ки дар назди илми химия ва илмҳои ба он алоқаманд гузошта шудааст ин, пеш аз ҳама, ҷустуҷӯ ва тақмили номгӯи маводди доругӣ, омӯзиши мунтазами онҳо ва робитаи самаранокии натиҷаҳои бадастомада бо истеҳсолот мебошад. Дар ин самт барои ба роҳ мондани коркарди саноати ватанӣ оид ба истеҳсоли маводди гиёҳҳои шифобахш аҳаммияти ҷиддӣ дода мешавад, чунки норасоии онҳо дар бисёре аз соҳаҳои фарматсевтӣ дида мешавад.

Аз ин рӯ, яке аз ҳадафҳои асосӣ ва стратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин баланд бардоштани сифати маводди доругӣ ва дар асоси он таъмин намудани соҳаи дорусозӣ мебошад. Барои ҳалли он, маҳз экстраксия ва чудокунии пайвастаҳои органикӣ аз узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии гиёҳҳои шифобахши Тоҷикистон мусоидат карда метавонад. Барои ҳалли ин масъала доктараби дарёфти дараҷаи илмӣ дар назди худ чунин вазифаҳоро гузошта ва иҷро намудааст:

- экстракцияи узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica* ва ҷудокунии пайвастаҳои органикӣ аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica* ва муайян намудани синфи пайвастаҳои органикии онҳо;

- тоза намудани пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ -*U.dioica* бо истифода аз усули хроматографияи маҳинқабат ва хроматографияи баландэффekt, таҳқиқи хроматографӣ, баҳодиҳии муқоисавӣ оид ба газнаи духонагӣ-*U.dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор ва *U.dioica*, ки дар дигар кишварҳо омӯхта шудааст;

- таҳқиқи физикӣ-химиявию биологии пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ -*U.dioica* бо методҳои спектри инфрасурх, спектри массавӣ, резонанси магнитии ядро, резонанси магнитии протон, таҳлили элементӣ, реаксияҳои сифатӣ, хроматографияи маҳинқабат ва хроматографияи баландэффekt муайян кардани сохт, таркиб ва тозагии пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор (ноҳияи Шаҳринав).

Дараҷаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмие, ки ба химоя пешниҳод мешаванд. Омӯзиш, экстракция, ҷудокунии пайвастаҳои органикӣ аз узвҳои узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор (ноҳияи Шаҳринав), тоза намудани пайвастаҳои ҷудокардашуда ва таҳқиқи физикӣ-химиявию биологии онҳо мебошанд.

1. Экстракцияи узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор гузаронида шуда, шароит ва коркарди методикаи ҷудокунии кислотаҳои аскорбин, аспарагин, аспарагинат, серин, треонин, қаҳрабо, линолевӣ ва лактони сохти диметилен-10-метил-эвдезм-7,8-олид аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica* муқаррар карда шуда, синфи органикии онҳо муайян карда шудаанд.

2. Бори аввал оид ба тоза намудани пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ *U.dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор бо истифода аз усули хроматографияи маҳинқабат, хроматографияи баландэффekt гузаронида шуда, таҳқиқи физикӣ-химияви пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica* гузаронида шудаанд.

3. Таҳқиқи хроматографӣ, баҳодихии муқоисавӣ оид ба *U.dioica*-и қисмати чанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор ва *U.dioica*, ки дар дигар кишварҳо омӯхта шудааст гузаронида шуда, бо методҳои спектри инфрасурх, спектри массавӣ, резонанси магнитии ядро, резонанси магнитии протон, таҳлили элементӣ, реаксияҳои сифатӣ, хроматографияи маҳинқабат ва хроматографияи баланэффёк оид ба муайян кардани сохт, таркиб ва тозагии пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯйзаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ-*U.dioica* амалӣ карда шуданд.

Асоснокӣ ва этимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Ҳамчун нуқтаҳои асосии таҳқиқи диссертатсионӣ натиҷаҳои зеринро қайд намудан зарур аст.

Этимоднокии натиҷаи бадастовардашуда бо истифода аз методҳои муосири химиявӣ, физикӣ-химиявӣ: ИС-, Масс-спектроскопия ва таҳлили хроматографияи маҳинқабат ва Третьяков 1990, Доспехов 1985, Гавриленко 1975, Lichtenthaler 1983, Wettstein, 1957, Гагаринский 2014, таъмин ва асоснок карда шудааст.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Матни кори диссертатсионӣ дар ҳаҷми 142 саҳифаи чопи компютерӣ, аз ҷумла матни асосӣ дар 123 саҳифа пешниҳод шудааст. Диссертатсия аз муқаддима, 3 боб, 5 хулоса ва замима иборат буда, дорои 8 нақшаи реаксия, 22 расм, 37 ҷадвал ва 130 феҳристи адабиёти истифодашуда мебошад.

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯи таҳқиқот асоснок карда шуда, мақсад ва вазифаҳо, объект, усулҳои таҳқиқот навгонии илмӣ ва аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастомада, инчунин саҳми шахсии унвонҷӯ дар қисмати муқаддима вӣ оварда шудааст.

Дар боби якуми диссертатсия муаллиф сарчашмаҳои ба мавзӯ алоқаманди солҳои охириро аз адабиёти ватанию хориҷӣ инъикос кардааст. Дар боби маъмур маълумоти адабиётӣ оид ба хусусиятҳои ботаникии авлоди газна *Urtica L.*, истифодаи газнаи духонагӣ -*Urtica dioica L.* дар тибби халқӣ, ҳозиразамон ва хусусиятҳои фармакологии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica L.* ҷамъоварӣ шудааст. Натиҷаи ҷустуҷӯҳои маълумоти адабиёти оид ба хусусиятҳои ботаникии авлоди газна *Urtica L.* ва фитохимиявии газнаи духонагӣ ба анҷом расонда шудааст., ки ҷустуҷӯи модаҳои нави аз ҷиҳати биологӣ ғайр барои авлоди газна *Urtica L.* яке аз вазифаҳои дақиқу аниқ дар назди таҳқиқгарони ин самт пайдор мемонад.

Дар боби дуюми «Қисми эксперименталӣ (таҷрибавӣ). Объекти таҳқиқот ва шароити гузаронидани таҷрибаҳо» Довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ натиҷаҳои таҷрибавиро бо усулҳои ҳозиразамонӣ

химиявӣ ва физикӣ-химиявӣ: ИС-, Масс-спектроскопия ва таҳлили хроматографияи маҳинқабат ва Третяков 1990, Lichtenthaler 1983, Wettstein, 1957, Гагаринский 2014, бо муваффақият аз худ кардааст. Саҳми шахсии унвончӯ дар таҳқиқоти илмӣ, ҷустуҷӯ ва таҳлили маълумоти адабиёт оид ба мавзуи кори илмӣ, иштирок дар таҳияи нақшаи раванди таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаҳои озмоишгоҳи ва саҳроӣ, инчунин муайянкардани пайвастагиҳои органикӣ, таҳлил ва хулосаҳо дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот назаррас мебошад.

Дар боби сеюми диссертатсия сухан дар бораи экстраксияи узвҳои рӯизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L. меравад. Довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ оид ба таҳқиқи физикӣ-химияви пайвастаҳои ҷудокардашуда аз экстрактҳои узвҳои рӯизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L.-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор (ноҳияи Шаҳринав), таркиби химиявии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L, таҳқиқи фармакологии экстрактҳои узвҳои рӯйи заминӣ ва зери заминии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L., хусусияти зидди илтиҳобии экстракти ғафси решаи газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L., хусусиятҳои зидди бактериявии экстракти решаи газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L. ва таъсири экстракти ғафси решаи газнаи духонагӣ -*Urtica dioica* L. ба нишондодҳои физиологӣ ва биохимиявии хун дар калламушҳои таҷрибавӣ натиҷаҳои назаррас ба даст оварда, вобаста ба онҳо ба таври возеҳ дар ҳамин қисмати кор нишон додааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ, ва иҷтимоии диссертатсия. Дар кори диссертатсионӣ шароит ва коркарди методикаи ҷудокунии пайвастаҳои органикӣ аз ҷумла, кислотаҳои аскорбин, аспарагин, аспарагинат, серин, треонин, қаҳрабо, линолевӣ ва лактони сохти диметилен-10-метил-эвдезм-7,8-олид аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ-*U. dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор муқаррар карда шуда, хусусиятҳои зидди илтиҳобӣ ва пешобронӣ онҳо ошкор карда шудааст. Муқаррар карда шуд, ки лактони сохти диметилен-10-метил-эвдезм-7,8-олид аз экстрактҳои узвҳои рӯйизаминӣ, зеризаминии газнаи духонагӣ-*U. dioica*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор ҷудокардашуда хусусиятҳои зидди илтиҳобӣ ва пешобронӣ дорад.

Коркардҳои илмӣ, ки аз рӯйи натиҷаҳои корҳо аз ҷоп баромадаанд, метавонанд дар таҳияи барномаҳои таълимӣ дар химияи органикӣ, биохимия, курсҳои махсус ва ҳангоми хондани лексияҳо оид ба фитохимия дар факултетҳои химия ва дорусозии донишгоҳҳои олии методҳои коркардшударо метавонанд, ҳангоми иҷрои корҳои лабораторӣ, навиштани корҳои курсӣ, хатмкунӣ ва диссертатсионӣ мавриди истифода қарор диҳанд.

Наши натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Оид ба мавзӯи рисолаи диссертатсионӣ 13 мақола нашр гардидааст, аз ҷумла 9 мақола дар маҷаллаҳои тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 4 мақола дар маҷаллаҳои конференсияҳои илмию амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ нашр шудааст.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Бо вуҷуди баҳои мусбате, ки дар тақризи баён гардид, дар рисолаи Иззатуллозода Алихон Саидкул дар мавзӯи «Ҷудокунии кислотаҳои органикӣ ва лактонҳо аз таркиби газнаи духонагӣ (*Urtica Dioica L.*)» баъзе камбудихо, ҳолатҳои баҳсталаб, ғалатҳои оморӣ, услубӣ, имлоӣ ҷой доранд, ки дар байни онҳо ҳолатҳои зеринро метавон қайд намуд:

1. Дар диссертатсия, ки бо забони давлатӣ таълиф шудааст, ғалатҳои имлоӣ ва услубӣ дида мешаванд, ки онҳо танҳо хусусияти мубохисавӣ доранд.

2. Дар қисми эксперименталии диссертатсия оид ба хусусиятҳои зидди илтиҳобӣ ва пешобронӣ экстрактҳои узвҳои рӯизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica L.*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор (ноҳияи Шаҳринав) маълумот мушаххас оварда нашудааст.

3. Механизми таъсири молекулавии экстрактҳои узвҳои рӯизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica L.* ва дараҷаи захрнокии онҳо ба кадом синф тааллуқ доранд, нофаҳмо аст.

4. Дар диссертатсия бештар маълумотҳои экстрактҳои узвҳои рӯизаминӣ ва зеризаминии газнаи духонагӣ -*Urtica dioica L.*-и қисмати ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор (ноҳияи Шаҳринав) дар шакли ҷадвалҳо оварда шудаанд, агар онҳо бо коркарди пурраи математикӣ ва бо тарқиқи диаграмма оварда мешуданд, мазмунашонро хубтару возеҳтар баён менамуданд.

5. Дар диссертатсия оид ба дурнамои тавсияи татбиқи ҳулосаҳои кор, яъне робитаи он бо истеҳсолоти тавсияҳо мушаххастар мебуданд хубтар буд.

Эродҳо ва камбудихои зикршуда, дар маҷмӯъ, аҳаммияти назарию амалии диссертатсияи Иззатуллозода Алихон Саидкулро кошта намекунад ва ба муҳтавои кор таъсири манфии зиёд намерасонанд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Иззатуллозода Алихон Саидкул дар мавзӯи «Ҷудокунии кислотаҳои органикӣ ва лактонҳо аз таркиби газнаи духонагӣ (*Urtica Dioica L.*)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои химия аз рӯйи ихтисоси 02.00.03-Химияи органикӣ пешниҳод шудааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботҳои

бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори
Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ
шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии
номзади илмҳои химия аз рӯи ихтисоси номбаршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Номзади илмҳои химия, иҷроқунандаи вазифаи
дотсенти кафедраи ташҳиси клиниқии
озмоишгоҳи МДТ “ДДТТ ба номи
Абӯалӣ ибни Сино”

Маҳкамзода Б. Ҳ.

Суроға: 734020, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, н.Шоҳмансур
2-юм гузаргоҳи М.Назаршоев, хонаи 3
Телефон: (+992) 93 537 74 72
E-mail: mahkamova.bikamida@mail.ru

Имзои н.и.химия, иҷроқунандаи вазифаи
дотсент, Б.Ҳ. Маҳкамзодаро тасдиқ мекунам:

Сардори Раёсати рушди кадрҳои
МДТ “ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино”, н.и.т.
Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, н.Сино, кӯч.Сино 29-31
тел: (+992) 446 600 3977, 235 34 96,
E-mail: info@tajmedun.tj

Сафаров Б.И.

« 17 » 12. соли 2025